

ÚMLUVA O ZÁKAZU CHEMICKÝCH ZBRANÍ A POVINNOSTI PODNIKŮ V ČR

VOPÁLENSKÝ, V., BLÁHOVÁ, M.

Státní úřad pro jadernou bezpečnost, Praha, www.sujb.cz, vaclav.vopalensky@sujb.cz, marketa.blahova@sujb.cz

Historie chemických zbraní (CHZ) a na druhé straně snahy o jejich zákaz sahají hluboko do minulosti. V dnešním pojetí jde o jednu z kategorií zbraní hromadného ničení (ZHN), která se v moderních dějinách objevila na světové scéně již začátkem 20. století a za počátek moderní chemické války je pokládán německý útok chlorem dne 22.4.1915. Během první světové války bylo bojovými chemickými látkami zasaženo a zraněno asi 1,3 mil. osob a téměř 100 000 osob zemřelo. Výzkum bojových chemických látek pokračoval i po roce 1918 a souběžně s tím docházelo v meziválečném období k používání chemických zbraní v místech lokálních konfliktů v různých částech světa, Španělé a Francouzi ve svých severoafrických koloniích, Italové v Habeši v letech 1936–1937 a Japonci v Číně v průběhu 30. let [1].

V průběhu II. světové války nebyly, mimo ojedinělých incidentů, bojové chemické látky použity, přestože zásoby látek byly dostatečné na obou stranách. Se souběžně pokračujícím výzkumem byly bojové chemické látky dále používány i po roce 1945, například ve válkách v Jemenu (1963–1967), Vietnamu (1961–1973) a především v irácko-iránské válce v letech 1980–1988. Zkušenosti z těchto konfliktů opět obrátily pozornost světového společenství na tuto skupinu ZHN [2], která po konci druhé světové války stála zcela ve stínu jaderných zbraní.

V důsledku konce studené války a rozpadu bipolárního světa koncem 80. let došlo k výrazným změnám v mezinárodních vztazích a potěšitelnému pokroku ve snižování nebezpečí možného globálního konfliktu. Jedním z výsledků pozitivního vývoje na mezinárodní scéně bylo i uzavření Úmluvy o zákazu vývoje, výroby, hromadění zásob a použití chemických zbraní a o jejich zničení (Úmluva) [3]. Pro kontrolu opatření přijatých Úmluvou byla zřízena Organizace pro kontrolu zákazu chemických zbraní se sídlem v Haagu (OPCW) [3] a její orgány, kterými jsou Konference smluvních států, Výkonná rada a Technický sekretariát (více na www.OPCW.org).

Úmluva je první multilaterální dohodou, která směřuje k likvidaci celé jedné kategorie ZHN a spočívá na čtyřech základních pilířích:

- chemickém odzbrojení,
- kontrole nešíření,
- pomoci a ochraně,
- mezinárodní spolupráci.

V oblasti chemického odzbrojení jsou určeny postupy pro ověřování dodržování Úmluvy a je stanoven konečný termín likvidace všech CHZ. Zdálo by se, že chemickými zbraněmi již není třeba se dále zabývat, ale bojové chemické látky nejsou a nebudou na 100 % v dohledné době zlikvidovány a za jistých podmínek je možné je používat pro účely nezakázané Úmluvou. Dále také jsou státy, které stojí mimo Úmluvu, a u kterých je možné se domnívat, že v jejich držení jsou chemické zbraně.

Kontrola nešíření zahrnuje povinnosti smluvních států a mechanismy kontroly chemických látek pro zamezení zneužití látek pro účely nedovolené Úmluvou.

Pomocí a ochranou dle Úmluvy se rozumí koordinace a poskytnutí ochrany smluvním státům proti CHZ, zejména zařízení pro detekci, ochranné vybavení, zařízení pro dekontaminaci, antidota a léčba a poradenství o každém z těchto opatření [3].

V oblasti mezinárodní spolupráce je uloženo provádět stanovení Úmluvy tak, aby nenarušovala hospodářský a technický rozvoj smluvních států a mezinárodní spolupráci v oblasti chemie pro účely nezakázané touto Úmluvou, včetně mezinárodní výměny vědeckých a technických informací, chemických látek a zařízení na výrobu, zpracování nebo použití chemických látek pro účely nezakázané touto Úmluvou.

Klíčovým prvkem v definování oblasti Úmluvy je tzv. kritérium všeobecného účelu. Nejsou zakázány samotné chemické látky, ale

určité účely, ke kterým mohou být tyto látky použity. Úmluva tak definuje chemické zbraně jako jakékoli toxické chemické látky a jejich prekurzory, jejichž použití se předpokládá pro jiné účely než připouští Úmluva, dále municí, prostředky nebo zařízení speciálně určené k použití toxických chemických látek.

Součástí Úmluvy jsou tři přílohy – Příloha o chemických látkách (obsahuje tři seznamy chemických toxických látek a jejich prekurzorů), Kontrolní příloha (upravující provádění kontrol) a Důvěrnostní příloha (o ochraně důvěrných a citlivých informací).

Příloha Úmluvy o chemických látkách obsahuje tři seznamy chemických látek a jejich prekurzorů, rozdělené podle nebezpečnosti a rozsahu komerčního využití. Seznam 1 obsahuje látky, které byly vyvinuty především jako bojové chemické látky a nemají průmyslové využití. Seznam 2 obsahuje látky, které slouží především pro výrobu látek seznamu 1 a mají omezené průmyslové využití. Seznam 3 obsahuje látky, které byly v minulosti použity jako chemické zbraně a rovněž slouží jako prekurzory pro výrobu látek seznamů 1 a 2, ale mají především široké průmyslové použití.

Úmluva o zákazu chemických zbraní byla implementována do českého právního řádu zákonem č. 19/1997 Sb. o některých opatřeních souvisejících se zákazem chemických zbraní [4]. Tento zákon byl od svého vzniku devětkrát novelizován, poslední novelizace byla provedena zákonem č. 281/2009 Sb. s platností od 1. ledna 2011. Tento zákon upravuje práva a povinnosti fyzických nebo právnických osob, související se zákazem chemických zbraní a nakládáním s toxickými chemickými látkami a jejich prekurzory, zneužitelnými k porušování zákazu chemických zbraní. Dále upravuje výkon státní správy a kontroly v této oblasti, kterou provádí Státní úřad pro jadernou bezpečnost (SÚJB), který současně vykonává působnost Úřadu pro kontrolu zákazu chemických zbraní. Vlastní činnost fyzicky provádí oddělení pro kontrolu zákazu chemických zbraní, které je součástí Odboru pro kontrolu nešíření ZHN.

Činnost oddělení probíhá zejména ve dvou základních směrech. Na mezinárodní úrovni jde především o spolupráci s OPCW, na národní úrovni pak především jde o kontrolní činnost. Úřad dále uděluje licence pro nakládání s látkami seznamu 1, přičemž úhrnné množství vysoce nebezpečných látek nacházejících se na území České republiky nesmí převýšit v souladu s Úmluvou jednu tunu za rok.

Kromě dalších podmínek uvedených v zákoně lze licenci udělit pro nakládání k výzkumným, zdravotnickým, farmaceutickým nebo ochranným účelům (viz obr. 1) a pokud to není v rozporu s bezpečnostními zájmy České republiky (k udělení licence se vyjadřují Ministerstvo vnitra, Bezpečnostní informační služba, Vojenské zpravodajství a Úřad pro zahraniční styky a informace).

Kompetence SÚJB v kontrolní činnosti vyplývají ze zvláštního zákona č. 19/1997 Sb. a obecného zákona č. 552/1991 Sb. o státní kontrole. V prováděcí vyhlášce č. 208/2008 Sb. jsou uvedeny seznamy látek a jejich množstevní limity a limity pro hlášení o výrobě určitých organických chemických látek (UOCHL) a látek PSF (obaahujících v molekule fosfor, síru nebo fluor). Dále definuje množství směsí a jejich koncentrační složení podléhající ohlašovací povinnosti.

Obr. 1 – Výcvik v ochraně proti CHZ

Cílem každé kontroly je zjistit skutečný stav věci [6]. Musí se přitom vycházet ze spolehlivě zjištěných a doložených skutečností. Kontrolní zjištění musí být objektivní a úplná, zejména z hlediska zajištění cíle kontroly, doložitelná dokumenty, v našem případě např. seznamy **všech nakupovaných a prodávaných chemických látek v kontrolovaném subjektu**.

Dle zákona č. 19/1997 Sb. podléhají dozoru všechny osoby, které nakládají se stanovenými látkami nebo u kterých je důvodné podezření, že se stanovenými látkami nakládají. Osoby nakládající se stanovenými látkami mají za povinnost:

- při překročení množstevních a koncentračních limitů stanovených prováděcím předpisem [5] ohlásit Úřadu údaje za uplynulý kalendářní rok do 31. ledna následujícího roku a v některých případech (§20 a 23) [4] o předpokládaném nakládání v příštím roce do 31. srpna běžného roku,
- vést stanoveným způsobem evidenci látek [4]. Zákon 19/1997 Sb. ukládá povinnost vést evidenci způsobem stanoveným prováděcím předpisem. Uvedené předpisy nestanovují množství, od kterého je nutno vést evidenci, ani přesnost s jakou je třeba stanovené látky sledovat. Z toho plyne, že evidenci musí vést všechny osoby nakládající se stanovenými látkami,
- oznamovací povinnost se vztahuje i na instalaci nových zařízení na výrobu, zpracování nebo spotřebu nebezpečných látek (§20) a výrobu méně nebezpečných látek (§23) [4].

Tab. 1 – Příklady chemických látek a jejich množstevní limity [5]

Látky dle Úmluvy	Roční limit	Příklady látek
seznam 2	100 kg	pinakolylakohol, thiodiglykol, přípravky na snížení hořlavosti používané v textilním průmyslu, s účinnými látkami na bázi metylfosfonátů a s různými obchodními názvy, např. Apyrol PES, Flammentin MSG aj.
seznam 3	1000 kg	triethanolamin, thionylchlorid, chlorid fosforečný aj.
UOCHL	200 t*	výroba MEŘO
PSF	30 t**	výroba kyseliny dodecylbenzensulfonové
* suma všech vyráběných látek v kalendářní roce		
** množství vyrobené látky v kalendářní roce		

Příspěvek má upozornit odbornou veřejnost na platnou legislativu a z ní plynoucí povinnosti, které budou platit i po roce 2012. Úmluva o zákazu chemických zbraní vstoupila v platnost v roce 1997 s tím, že chemické zbraně mají být zlikvidovány do deseti let po vstupu Úmluvy v platnost a po oficiálním prodloužení o pět let konečná lhůta vyprší 29. dubna 2012. Podle dosavadního průběhu ničení chemických zbraní nebude tento termín zřejmě dodržen a neoficiálně se uvažuje o letech 2018–2020. Ani po tomto datu

Úmluva neztratí své opodstatnění jen pozornost OPCW bude více směřována na průmyslové otázky.

Literatura

- [1] Středa, L.: Šíření zbraní hromadného ničení – vážná hrozba 21. století, MV-GŘ HZS, Praha 2003, 245 s., ISBN 80-86640-03-5.
- [2] Středa, L. a kol.: Bojové chemické látky, SÚJB Praha 2004, s. 120, ISBN 80-239-3102-4.
- [3] Úmluva o zákazu vývoje, výroby, hromadění zásob a použití chemických zbraní a o jejich zničení, Paříž, 14. ledna 1993.
- [4] Zákon č. 19/1997 Sb. o některých opatřeních souvisejících se zákazem chemických zbraní, ve znění pozdějších předpisů.
- [5] Vyhláška č. 208/2008 Sb., kterou se provádí zákon o některých opatřeních souvisejících se zákazem chemických zbraní
- [6] Zákon č. 552/1991 Sb. o státní kontrole, ve znění pozdějších předpisů.